

ONORE DE BALZAK

ŠAGRINSKA KOŽA

Preveo s francuskog
Dušan Z. Milačić

ODYSSEUS

Naslov originala
Honoré de Balsac
La peau de chagrin, 1831, Gosselin et Canel, Paris

Copyright za ovo izdanje © Odysseus, 2022.

Edicija *Šapat šume*

Ova publikacija u celini ili u delovima ne sme se umnožavati, prešampavati niti prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom, bez dozvole izdavača.

Reč urednika

Prevod ovog romana na srpski jezik pretrpeo je u ovom izdanju tek neznatne izmene u odnosu na ranija izdanja, radi usklađivanja sa važećom pravopisnom normom i u cilju pukog eliminisanja slovnihi grešaka. Iz velikog poštovanja prema posvećenosti i pristupu prevodioca Dušana Milačića, sačuvali smo sve izvorne fusnote, i tek ponegde ih dopunili onim što je doneo protok vremena - punih 75 godina otkad je prevod objavljen prvi put. Ostajemo u nadi da smo dostojno sledili prevodiočev naum: objaviti tekst na korist samog dela i pre svega čitalaca.

ŠAGRINSKA KOŽA

I

AMAJLIJA

Krajem oktobra 1829. jedan mladić uđe u *Pale roajal** baš onda kad su se kockarnice otvarale, shodno zakonu koji štiti jednu strast koja kao da je stvorena za oporezivanje. Ne dvoumeći se mnogo, on se pope uz stepenice koje vode u dvoranu broj 36.

– Gospodine, a vaš šešir, molim vas? – doviknu mu nabusito jedan bleđi starčić, koji je čučao u senci, iza pregrade, i odmah ustao i pokazao svoje odvratno lice.

Kad ulazite u neku kockarnicu, prvo vam, po zakonskom propisu, oduzmu šešir. Da li je to po nekoj jevanđeljskoj i mudroj paraboli? Ili pak hoće da zaključe s vama neki vražji ugovor tražeći od vas kakvu zalogu? Ili da bi vas primorali da se pristojno ponašate prema onima koji će od vas uzeti novac? Da policija, koja motri na svaku društvenu kaljugu, ne želi da dozna ime vašeg šeširdžije ili vaše ime, i da

* Za vreme Revolucije, carstva i prvih godina restauracije, *Pale roajal* je bio omiljeno zborište prostitucije i sedište nekoliko kockarnica.

vidi da li ste ga napisali na postavi? I najzad, da nije zbog toga da bi uzeli meru vaše lobanje, radi kakve poučne statistike o umnim sposobnostima kockara? Tu uprava čuti kao zalivena. Ali zapamtite dobro, čim pođete ka kockarskom stolu, šešir više nije vaš, kao što ni vi niste više svoj gospodar: stavljeni ste na kocku, vi, vaša imovina, vaša kapa, vaš štap i vaš ogrtač. Pri izlasku, *igra* će vam pokazati jednom svirepom i opipljivom šalom da vam ipak ostavlja nešto predajući vam opremu. Ako pak imate nov šešir, doznaćete, na svoju štetu, da treba imati kockarsku odeću.

Čuđenje koje ispolji mladić kad primi broj u zame-
nu za šešir čiji je obod, srećom, bio pomalo oguljen,
dovoljno je pokazivalo da mu je duša bila još beza-
zlena; zato starčić, koji je, bez sumnje, još od svoje
rane mladosti propadao u groznim zadovoljstvima
kockarskog života, baci na njega pogled ugašen i bez
topline, u kom bi filozof video bedu sirotinjskog doma,
skitnje propalih ljudi, zapisnike o mnogim zaguši-
vanjima, doživotne prinudne radove, izgnanstvo na
Gvazakoalko.* Taj čovek dugog belog lica, koje se sada
hranilo samo Darseovim** pihijastim supama, bio je
bleda slika strasti svedene na njen najprostiji izraz.
U njegovim borama bilo je tragova starih muka; on
je morao stavljati na kocku svoju bednu platu istog

* Reka u Meksiku. U njenoj blizini učinjen je, pod restauraci-
jom, neuspeli pokušaj francuske kolonizacije.

** Žan-Žozef Darse (1771-1844), francuski hemičar, član Aka-
demije nauka, posvetio je jedan deo svojih radova traženju eko-
nomične hrane za sirotinju. Tako je izvlačio iz kostiju želatin
od koga je pravio hranu. Iskustvo je pokazalo da želatin nije
toliko hranljiv koliko je on verovao.

ŠAGRINSKA KOŽA

dana kad ju je primao. Sličan ragama koje ravnodušno podnose udarce biča, ništa ga nije uzbuđivalo. Uvek je bio neosetljiv prema prigušenim jecajima kockara kad izlaze upropašćeni, prema njihovim nemim proklinjanjima i tupim pogledima. On je bio oličenje kocke. Da je mladić zagledao ovog tužnog vratara, možda bi pomislio: „Ovaj zna samo za kocku.“ Ali nepoznati čovek ne poslušao ovaj živi savet koji je tu, bez sumnje, namestilo providenje, kao što je stavilo odvratnost na ulazu svih sumnjivih mesta. On odvažno uđe u dvoranu u kojoj je zvuk zlata neodoljivo opčinjavao svet ogrezao u lakomost. Ovog je mladića, verovatno, tu bila doterala najlogičnija od svih krasnorečivih rečenica Žan-Žaka Rusoa. Evo, ako se ne varam, njene tužne misli: *Da, razumem što čovek ide da se kocka... ali samo onda ako veruje da ga od smrti može spasti samo njegov poslednji talir.*

Noću kockarnice nisu mnogo poetične, ali je dejstvo njihove poezije sigurno kao dejstvo kakve krvave drame. Dvorane su pune posmatrača i igrača, ubogih staraca koji tu dolaze da se zagreju, uzrujanih lica, orgija započetih u vinu a gotovih da se završe u Seni. Mada tu ima strasti u izobilju, preveliki broj učesnika ne da vam da gledate pravo u lice demona igre. Veče je prava horska pesma koju peva cela trupa, u kojoj svaki instrument u orkestru izvodi svoju melodiju. Tu ćete videti mnogo časnih ljudi koji traže rasonode i plaćaju ih kao što plaćaju zadovoljstva kad su u pozorištu, kad dobro jedu, ili kao kad bi otišli na neku mansardu da jeftino kupe gorka kajanja za tri meseca. Ali da li pojmite koliko mora biti zanosa i snage u duši čoveka koji nestrpljivo očekuje otvaranje kockarnice? Između jutarnjeg i noćnog kockara postoji razlika

koja postoji između nemarnog muža i ljubavnika koji se onesvešćuje pred prozorima svoje lepote. Samo ujutru dolazi uzbudljiva strast i nužda u svoj svojoj grozoti. Tada se možete diviti pravom kockaru koji nije ni jeo, ni spavao, ni živeo, ni mislio, jer ga je tako surovo šibao bič jogunastog igranja, jer ga je toliko mučila želja da igra *trant e karant*.^{*} U tom prokletom času srešćete oči čija vas mirnoća plaši, lica koja vas opsenjuju, poglede koji podižu i gutaju karte.

Zato su kockarnice divne tek onda kad počne kockanje. Ako Španija ima svoje borbe bikova, ako je Rim imao svoje gladijatore, Pariz se diči svojim *Pale roajalom*, u čijim zavodljivim partijama ruleta možete uživati kao da gledate kako teče bujica krvi a da se noge ne okliznu u njoj. Uđite i pokušajte da krišom pogledate to poprište!... Kakva nagota! Zidovi prekriveni masnim tapetama u visini čoveka nemaju nijedne slike koja bi mogla osvežiti dušu. Nema na njima čak nijednog eksera koji bi olakšao samoubistvo. Parket je otrcan, prljav. Nasred dvorane nalazi se duguljasti sto. Proste stolice sa sedištem ispletenim od slame, zbijene oko zastirača koji je upropašćen od bacanja zlata, pokazuju čudnu ravnodušnost ovih ljudi prema raskoši, ljudi koji tu propadaju radi bogatstva i raskoši.

Svuda, gde duša deluje snažno sama na sebe, zapaža se ta ljudska suprotnost. Ljubavnik bi hteo da umota svoju draganu u svilu, da je odene u meku istočnjačku tkaninu, a najčešće je objubljuje na prostom krevetu. Slavoljubiv čovek zamišlja sebe na vrhuncu moći, a pada u blato podvorništa. Trgovac životari u

* Vrsta hazardne igre s kartama.

ŠAGRINSKA KOŽA

vlažnom i nezdravom dućanu, a podiže veliku palatu odakle će njegovog sina, prevremenog naslednika, isterati brat javnom prodajom. Ima li, najzad, ičeg odvratnijeg od kuće za provod? Čudna zagonetka! Stalno u opreci sa samim sobom, zavaravajući svoje nade sadašnjim nevoljama, a svoje nevolje budućnošću koja mu ne pripada, čovek svim svojim postupcima daje pečat nedoslednosti i slabosti. Na ovom svetu samo je nesreća potpuna.

Kad mladić uđe u salon, tamo je već bilo nekoliko kockara. Tri ćelava starca seđahu nemarno oko stola za kockanje; njihova mramorna lica, hladna kao u diplomata, odavahu oguglale duše, srca koja su odavno zaboravila da kucaju, čak i onda kad stavljaju na kocku imanje neke žene. Jedan mlad Italijan sa crnom kosom, maslinaste boje, beše bezbrižno nalakćen na ivicu stola, kao da je slušao ona tajna predosećanja koja kobno dovikuju kockaru: „Da! – Ne!“ Ta južnjačka glava odisala je zlatom i vatrom. Stojeći, poređani tako da mogu gledati, sedam-osam posmatrača očekivahu prizore koje im priređuju promenljiva sreća, lica igrača, micanje novca i kretanje lopatica. Ti su besposličari bili tu, nemi, nepomični, pažljivi kao narod na gubilištu kad dželat nekom odrubljuje glavu.

Jedan visok i сув čovek, u pohabanom odelu, držao je u jednoj ruci knjigu a u drugoj čiodu da beleži dobitke crne ili crvene boje. To je bio jedan od onih modernih Tantala koji žive po strani svih uživanja svoga veka, jedan od onih tvrdica bez blaga koji igraju samo u mašti; razuman ludak koji se tešio zbog svoje bede zanoseći se varkama, koji je, jednom rečju, postupao s porokom i opasnošću kao mladi sveštenici s pričesćem kad služe belu misu. Prema banci, jedan ili dva

lukava špekulanta, koji dobro znaju da procene kakvi su izgledi igre, nalik na bivše robove koji se više ne boje galija, behu došli da triput okušaju sreću i odmah dograbe verovatnu dobit od koje su živeli. Dvojica starih poslužitelja šetali su nemarno skrštenih ruku, i s vremena na vreme pogledali bi u vrt kroz prozore, kao da su hteli da pokažu prolaznicima svoja bezizrazna lica umesto firme.

Tajer i *bankar* behu bacili na igrače koji su igrali protiv njih onaj bleđi pogled koji ubija i, kad mladić otvori vrata, rekoše piskavim glasom: „Otvorite igru!“ Tišina postade nekako dublja, a glave se iz radoznalosti okrenuše ka došljaku. Neverovatna stvar! Kad spaziše nepoznata čoveka, svi osetiše u sebi nešto strašno, i otupeli starci, i ukočeni nameštenici, i posmatrači, čak i fanatični Italijan. Mora da je neko veoma nesrećan kad može izazvati sažaljenje, veoma slab kad može pobuditi saučešće, ili veoma strašna izgleda kad može od njega uzdrhtati duša u ovoj dvorani u kojoj su bolovi nemi, gde je beda vesela a očajanje uljudno. Dakle, bilo je svega toga u neobičnom utisku koji uzbudi ova ledena srca kad mladić uđe. A zar dželati nisu ponekad oplakivali device čije su plave glave morali seći po naređenju revolucije?

Na prvi pogled igrači pročitашe na novajliinom licu neku groznu tajnu; njegove su mlade crte nosile otisak neke setne ljupkosti, u njegovom pogledu bilo je propalih pregnuća i mnogo prevarenih nada! Sumorna hladnokrvnost pred samoubistvom davala je njegovom čelu tamnu i bolešljivu bleđoću, gorak osmeh ocrtavao je tanke bore na krajevima usana, a lice je izražavalo pomirenost sa sudbinom koju je bilo mučno pogledati.

ŠAGRINSKA KOŽA

Neki tajni genije blistao je na dnu ovih očiju, zamagljenih možda zasićenostima od provoda. Da li je razvratan život utisnuo svoj prljavi žig na ovo plemenito lice, nekada čisto i blistavo, a sada iskvareno? Lekari bi žuti krug oko očnih kapaka i rumenilo na licu zacelo pripisali oboljenju srca ili grudi, dok bi pesnici u tim znacima videli pustoš nauke, tragove noći provedenih u radu pored upaljene lampe. Međutim, jedna strast ubistvenija od bolesti, jedna bolest nemilosrdnija od rada i genija načele su ovu mladu glavu, grčile ove žilave mišiće, stezale ovo srce kog se behu samo dotakli orgije, učenje i bolest. Kao što osuđenici s poštovanjem dočekuju nekog čuvenog zločinca kad dođe na robiju, tako svi ovi demoni u ljudskom obliku, koji su prošli kroz sva mučenja, pozdraviše jedan nečuven bol, jednu duboku ranu koju je ispitivao njihov pogled, i, po uzvišenosti njegove neme ironije i otmenoj bedi njegova odela, poznadoše jednog od svojih prvaka.

Mladić je zaista imao ukusan frak, ali mu je kravata bila tako spojena za prsluk da se moglo sumnjati da ima čistu košulju. Njegove ruke, lepe kao u kakve žene, bile su sumnjivo čiste; najzad, poslednja dva dana bio je prestao da nosi rukavice! Ako su čak tajer i poslužitelji zadrhtali, to je bilo zbog toga što su draži čednosti krasile njegove vitke i nežne oblike, njegovu plavu i neobičnu kosu, prirodno kovrdžavu. Ovo je lice još imalo dvadeset pet godina, a porok je na njemu izgledao kao neka slučajnost. Snažan mladalački život još se na njemu rvao s pokorima nemoćne pohotljivosti. Tu su se borili mrak i svetlost, biće i nebiće, ostavljajući za sobom u isto vreme i ljupkost i užas. Tu se mladić ukazao kao anđeo bez oreola, zalutao na

svom putu. Zato svi ovi učitelji, prekaljeni u poroku i gadosti, što liče na krezubu babu koja se ražalosti kad vidi lepu devojkicu koja hoće da posrne, behu gotovi da doviknu došljaku: „Napolje!“ Ovaj se uputi pravo stolu, tu osta stojeći, baci onako nasumce zlatnik koji je držao u ruci, i koji se otkotrlja na crno polje; zatim, grozeći se, kao sve jake duše, sitničarske neizvesnosti, baci na tajera pogled koji je bio i buntovan i miran.

Ovo igranje izazva toliko interesovanje da starci prestaše igrati; ali se Italijan strasno i fanatički uhvati za jednu misao koja se osmehnu na njega, i on stavi gomilu zlata protivno od igre nepoznata čoveka. Bankar zaboravi da izgovori one reči koje su se vremenom pretvorile u promuklu i nerazumljivu viku:

- Otvorite igru!
- Igra je zatvorena!
- Niko više ne može igrati!

Tajer pokaza karte, i izgledalo je da želi uspeh čoveku koji je poslednji došao, idući ravnodušan prema gubitku ili dobitku preduzimača ovih sumornih zadovoljstava. Svaki posmatrač hteo je da vidi u sudbini onog zlatnika dramu i poslednji prizor jednog plemenitog života. Njihove oči, zaustavljene na proročkim kartonima, zablistaše; ali, iako su pažljivo posmatrali čas mladića, čas karte, nisu mogli zapaziti nikakav znak uzbuđenja na njegovom licu, hladnom i ravnodušnom.

- Crvena boja dobila - reče zvanično tajer.

Italijanove grudi zakrkljaše prigušeno kad vide kako padaju jedna po jedna složene novčanice koje mu dobaci bankar. Što se tiče mladića, on shvati svoju

ŠAGRINSKA KOŽA

propast tek onda kad se lopatica pruži da privuče njegov poslednji napoleon. Slonovača izazva oštar zvuk na zlatniku koji, kao strela, odlete da se pomeša s gomilom zlata koja se nalazila pred kasom. Nepoznati mladić polako sklopi oči, usne mu pobledеше; ali on ubrzo otvori očne kapke, usta mu se ponovo zarumeneše kao koral, napravi se Englez za kog život nema više tajni, pa se izgubi ne prosjačeći utehu onim bolnim pogledom koji igrači u očajanju često bacaju na posmatračе. Koliko se događaja zbija u jednoj sekundi, i koliko stvari u jednoj partiji kocke.

- Ovo je zacelo njegov poslednji metak - smešeći se reče zastupnik bankara, posle kratkog ćutanja, držeći onaj zlatnik između palca i kažiprsta da bi ga pokazao prisutnima.

- Ovo je neki zanesenjак koji će se baciti u vodu - odgovori jedan stari posetilac gledajući oko sebe igrače koji su se poznavali među sobom.

- Manite ga! - povika pokućar uzimajući burmut za ušmrkivanje.

- Da smo se ugledali na gospodina! - reče jedan starac svojim drugovima pokazujući Italijana.

Svi pogledaše srećnog igračа, kome su drhtale ruke dok je brojao novčanice.

- Čuo sam - reče on - nečiji glas koji mi je vikao na uvo: „Igra će pobediti očajanje ovog mladića.“

- Nije on igrač - nastavi bankar - inače bi podelio svoj novac na tri gomile kako bi imao više izgleda na uspeh.

Mladić priđe ne tražeći svoj šešir, ali stari čuvar primeti da su gadno udesili ovog bednika i dade mu kapu ćuteći kao zaliven. Igrač mehanički vrati tantuz

i siđe niza stepenice zviždeći tako tiho ariju *Di tanti palpiti** da je jedva i sam čuo njene zanosne tonove.

Uskoro se nađe pod galerijama *Pale roajala*, ode do Ulice Sent-Onore, uputi se ka Tilerijama i prođe kroz vrt neodvažnim korakom. Išao je kao da je bio usred pustinje, sudarajući se s ljudima koje nije video, slušajući kroz graju naroda samo jedan glas, glas smrti. Najzad utonu u neko razmišljanje od koga je trnuo, slično onom koje je nekada spopadalo zločince koje su u teretnim dvokolicama sprovodili iz Palate pravosuđa ka onom krvavom gubilištu na kom se prolilo toliko krvi od 1793.

Ima nečega, ni sam ne znam čega, velikog i strašnog u samoubistvu. Padovi mnogih ljudi bezopasni su kao u dece koja padaju suviše nisko da bi se mogla povrediti. Ali kad se veliki čovek skrha, on pada s velike visine, pošto se bio uzdigao do nebesa i zavirio u nepristupačni raj. Moraju biti neumitni orkani koji ga primoravaju da zatraži pokoj duši u cevi pištolja. Koliko mladih talenata, zatvorenih u kakvoj mansardi, zakržlja i propadne zato što nemaju prijatelja ili žene koja bi ih tešila, a žive pored miliona živih stvorova, kraj gomile zasićene zlatom i koja umire od dosade! Kad se na to pomisli, samoubistvo dobija ogromne razmere. Samo bog zna koliko ima zamisli, napuštenih pesama, očajanja i prigušenih krika, jalovih pokušaja i promašenih remek-dela između dragovoljne smrti i plodne nade čiji je glas pozvao nekog mladića u Pariz. Svako je samoubistvo divna pesma melanholije. Gde ćete naći u moru književnosti neku knjigu koja se može po genijalnosti meriti s ovom beleškom u novinama:

* Čuvena i omiljena arija iz Rosinijeve opere *Tankred*.

ŠAGRINSKA KOŽA

„Juče, u četiri sata, s Mosta veština bacila se u Senu jedna žena.“

Pred ovom pariskom kratkoćom u izražavanju sve bleedi, i drame, i romani, čak i ovaj stari natpis: *Jadikovanja slavnog karnavanskog kralja kog su njegova deca bacila u tamnicu*; poslednji odlomak jedne izgubljene knjige koji je nagonio suze na oči Sternu,^{*} koji je i sam napustio ženu i decu...

Nepoznatog čoveka spopade mnoštvo ovakvih misli koje su rastrgane ulazile u njegovu dušu, kao što poderane zastave lepršaju usred boja. Kad bi začas skinuo teret svog premišljanja i svojih osećanja da bi zastao pred ponekim cvetom čije su se glave lagano njihale na povetarcu u debelom i teškom zelenilu, spopao bi ga ubrzo neki životni grč, koji se još opirao pri teškoj pomisli na samoubistvo, i on bi podigao oči nebu: turobni oblaci, vihori vetra puni tuge i teška atmosfera, takođe su mu preporučivali da umre. On se uputi Kraljevskom mostu misleći na poslednje prohteve svojih prethodnika. Nasmehi se kad se seti da je lord Kasrej^{**} zadovoljio našu najnižu potrebu pre nego što se zaklao, i da je akademik Ože^{***} potražio svoju burmuticu da bi šmrkao burmut odlazeći u smrt. Baš kad je analizirao ove nastranosti i ispitivao samog

* Poznato je da je Balzak pozajmio od engleskog pisca Sterna (1713–1768) njegovu omiljenu ideju o vezi koja postoji između moralnog bića neke ličnosti i fizionomije imena koje nosi ta ličnost.

** Engleski političar i diplomata, po narodnosti Irac (1769–1822), izvršio samoubistvo 12. avgusta 1822, presekavši nožem vene.

*** Luj-Simon Ože (1772–1829), francuski pisac, član Francuske akademije, vatreni branilac klasicizma. Udavio se u Seni 2. januara 1829.

sebe, pribi se uz ogradu na mostu da propusti jednog nosača s Glavne pijace, a kad mu ovaj malo napraši rukav na kaputu, uhvati sebe kako brižljivo stresa prašinu. Kad prispe iznad vrha svoda, on s jezom pogleda u reku.

- Gadno vreme za davljenje - reče mu, smejući se, jedna starica u dronjcima. - Sena je prljava i hladna!...

On odgovori bezazlenim osmehom kojim je pokazivao da je ludo hrabar; ali odjednom uzdrhta spazivši izdaleka, na Tilerijskom pristaništu, daščaru s tablom na kojoj su slovima visokim jednu stopu bile ispisane ove reči: *Stanica za spasavanje davljenika*. Ukaza mu se Daše,* naoružan svojim čovekoljubljem, kako budi i stavlja u pokret ona krepka vesla koja razbijaju glave utopljenicima kad na nesreću izbiju na površinu vode; on ga ugleda kako zove prolaznike, kako traži lekara, kako spravlja kâd; on pročita jadikovanja novinara napisana uz radosna pirovanja i osmeh kakve igračice; ču kako zveče taliri koje prefekt policije isplaćuje brodarima za njegovu glavu. Kao mrtvac vredeo je pedeset franaka; ali dok je bio živ važio je samo za darovita čoveka bez zaštitnika, bez prijatelja, bez postelje, bez zaklona, pravo društveno ništavilo, od koga društvo, koje se nimalo ne brine o njemu, nema nikakve koristi. Učini mu se gadno da umre usred bela dana, te zato odluči da umre noću da bi društvu koje nije cenilo veličinu njegova života ostavio leš koji se ne može poznati. On, dakle, produži i uputi se Volterovom

* Godine 1830. bilo je na obalama Sene i u okolini pedeset depoa sa kutijama u kojima se drži sve što je potrebno za kađenje i ostali predmeti Pomoći za udavljene i zagušene, čiji je inspektor bio Daše.

ŠAGRINSKA KOŽA

keju, idući nemarno kao kakav besposličar koji želi da prekrati vreme.

Kad siđe niza stepenište kojim se završava trotoar mosta, na uglu keja, njegovu pažnju privukoše stare knjige izložene na zidu pored reke; umalo što ne kupi koju. Stade se smešiti, stavi opet ruke u džepove prsluka, sasvim mirno, i htede ponovo da zauzme bezbrižno držanje u kome se ispoljavalo njegovo hladno preziranje, kad na svoje iznenađenje začu kako mu novac na dnu džepa zveknu, zaista nekako neverovatno. Osmeh nade ozari mu lice, razli se sa usana po crtama, po čelu, od radosti mu zablistашe oči i sumorni obrazi. Ta iskra sreće ličila je na onu varnicu koja zahvata ostatak hartije koju je plamen spalio; ali lice je doživelo sudbinu gara, nanovo postade tužno kad neznani mladić, izvadiivši naglo ruku iz džepa, ugleda tri bakarna dvadesetoparca.

- Ah! Dobri gospodine, milost! Milost! Molim za milost! Dajte mi jedan marjaš da kupim hleba!

Mlad odžačar, bucmaster i crna lica, tela mrka od čađi, u odrpanom odelu, pruži ruku ovom čoveku da mu izmami poslednji marjaš.

Na dva koraka od malog Savojsca,* jedan bedni starac, stidljiv, bolešljiv, ubog, grozno ogrnut u neke dronjke, reče mu snažnim, muklim glasom:

- Gospodine, dajte mi šta bilo, a ja ću se pomoliti bogu za vas...

Ali kad mladić pogleda starca, ovaj učuta i ne zatraži više ništa, jer je možda spazio na ovom mrtvačkom licu suroviju bedu no što je bila njegova.

- Milost! Milost!

* Većina odžačara u Parizu bila je iz Savoje.